

Títol: Uniformitat de l'element temàtic dels verbs en -uir en català i castellà
Secció 3 (fonètica, fonologia, morfofonologia i morfologia)
Autors: Teresa Cabré i Maria Ohannesian (UAB)

L'objectiu d'aquest treball és oferir una anàlisi unitària dels elements temàtics que apareixen en els verbs en *-uir* en castellà i català. La disparitat morfològica i fonètica que presenten aquests elements temàtics —com *intueixen* (cat) versus *intuyen* (cast)— es justifica amb els mateixos principis i la seva importància relativa dins la gramàtica de cada llengua.

En castellà, s'ha dit que les [e] àtones de les formes de Present són les vocals temàtiques tant de la II com de la III conjugació (RAE 2009, Alcoba 1999), en analogia amb les vocals temàtiques de la I conjugació.

I conjugació (cantar)	II conjugació (temer)	III conjugació (partir)
cantas	temes	partes
canta	teme	parte
cantamos	tememos	partimos
cantáis	teméis	partís
cantan	temen	parten

La regularitat és evident en el paradigma de la I i II conjugació. La justificació de la [e] com a vocal temàtica de la III conjugació ha de recórrer a altres evidències fora de la flexió verbal, per exemple: *castillo – castellano; capilla.- capellán ; pedir – pide*.

En castellà, els verbs de la III conjugació acabats en *-uir* (els acabats en *-air* són residuals i defectius i els acabats en *-eir* alternen les vocals e/i en el radical, p.e. *reír – río – reímos; freír – frían – freímos*) presenten una vocal alta antihiatàtica —realitzada fonèticament com a semivocal— entre el radical i la desinència àtona del tema de Present, però es manté l'hiat quan la vocal temàtica és tònica: *intuir – intuyo, intuyes, intuye, intuimos, intuís, intuyen*.

La raó principal de l'aparició d'aquest segment —que no tenia el llatí— no pot ser només la d'evitar l'hiat, atès que hi ha molts casos en la mateixa llengua de verbs amb radical acabat en vocal que haurien d'adoptar aquesta mateixa estratègia, sota la pressió del Principi d'obertura segons la qual universalment les llengües eviten les síl·labes sense obertura.

leer – lees *leyes
creer – crees *creyes
atenuar – atenúas *atenuyas
loar – loas *loyas
crear – creas *creyas

Les llengües que, com el català i el castellà, permeten síl·labes sense obertura obeeixen a la necessitat de preservar la forma heretada, sense afegir cap element epentètic que només es justificaria per raons d'estructura sil·làbica.

En el cas dels verbs en *-uir* en castellà, la coincidència entre la qualitat vocàlica [+alt, –post] de la vocoide afegida, la vocal temàtica tònica de la III conjugació i el fet que només aparegui en verbs d'aquesta conjugació ens porta a pensar que aquesta és la veritable vocal temàtica i no la vocal mitjana àtona acceptada majoritàriament en la bibliografia, tot i que Harris (1987) ja proposa una forma subjacent en /i/.

Amb l'estratègia d'inserció d'una vocal antihiatàtica, el castellà compleix amb dos requisits, un de fonològic i un de morfològic: evita una configuració sil·làbica marcada i reforça al mateix temps la uniformitat en la representació de marca de la III conjugació.

En el cas del català, els verbs de la III conjugació amb radical acabat en vocal ofereixen un comportament bastant homogeni però, a diferència del castellà, el català no recorre a cap estratègia de reparació antihiatàtica. D'altra banda, la quantitat de verbs d'aquestes característiques és més elevada que en castellà —amb exemples en *-uir*, però també en *-eir* i menys en *-air* i *-oir*. Tots els verbs sense excepció es conjuguen afegint l'increment temàtic *-eix* en les formes amb desinència àtona del tema de Present, seguint el model més productiu de la III conjugació (IIIa segons la classificació de Fabra 1956) i forçant un gran nombre de hiats.

agrair: agraeixo, agraeixi (*cf.* agradecer)
obeir: obeeixo, obeeixi (*cf.* obedecer)
traduir: tradueixo, tradueixi (*cf.* traducir)
atribuir: atribueixo, atribueixi (*cf.* atribuir – atribuyo)
diluir: dilueixo, dilueixi (*cf.* diluir – diluyo)
restituir: restitueixo, restitueixi (*cf.* restituir – restituyo)
intuir: intueixo, intueixi (*cf.* intuir – intuyo)

El paral·lelisme amb el castellà és estricte en el sentit que la marca de conjugació es preserva d'una manera sistemàtica, però apel·lant a estratègies diferents que obeeixen a la importància que tenen les restriccions universals en la gramàtica de cada una de les llengües. Així, el castellà té més tendència a evitar els hiats que el català, com s'ha demostrat en diversos estudis sobre la formació de diftongs, per exemple: *ma.íz – mai.zal* vs. *ra.ím – ra.í.met* (Cabrè i Prieto 2004, 2006; Cabrè i Ohannesian 2007, 2009). L'aparició d'un gran nombre de hiats en català no força la llengua a insertar cap element epentètic que seria exclusivament antihiatàtic ja que l'element temàtic ja hi és; però tampoc la força a formar diftong ja que el límit entre el radical i la desinència verbal actua com una barrera, i això passa tant en català com en castellà.

En resum, proposem que l'increment temàtic de la III conjugació del català que apareix en els verbs amb radical acabat en vocal es correspon amb la vocal alta antihiatàtica que presenta el castellà en el mateix grup verbal.

Referències:

- ALCOBA, Santiago (1999), "La flexión verbal", *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol.3, cap. 75, Madrid: Espasa, 4916-4991.
- CABRE, Teresa i Maria OHANNESIAN (2007), "Hiatus et diphtongues croissantes dans le paradigme verbal espagnol", *Morphologie à Toulouse*, Munich: Lincom Europa, 13-26.
- CABRE, Teresa i Maria OHANNESIAN (2009), "Stem boundary and stress effects on syllabification in Spanish", *Phonetics and Phonology. Interactions and interrelations*, Amsterdam / Filadèlfia: John Benjamins, 159-180.
- CABRE, Teresa i Pilar PRIETO (2004), "Prosodic and analogical effects in lexical glide formation in Catalan", *Probus*, 16.2: 113-150.
- CABRE, Teresa i Pilar PRIETO (2006), "Exceptional hiatuses in Spanish", *Optimality-Theoretic Studies in Spanish Phonology*, Amsterdam: John Benjamins, 205-238.
- FABRA, Pompeu (1956), *Gramàtica catalana*, Barcelona: Teide.
- HARRIS, James W. (1987), "The accentual patterns of verb paradigms in Spanish" *NLLT*, 5: 61-90.
- RAE (2009), "La flexión verbal" *Nueva gramática de la lengua española*, vol-I, cap. 4, Madrid: Espasa, 181-335.